

Márton László

Avvakum, avagy az orosz egyházszakadás

MISZTÉRIUMJÁTÉK

AVVAKUM, protopópa, ítélet nélkül bebörtönözve
 JEPIFANYIJ, szerzetes, ítélet nélkül bebörtönözve
 PETRUSKA, tömlőcfelvigyázó
 AVDOTYA ALEKSZEJEVNA, cárkisasszony
 MARFA NYIKOLAJEVNA, cárné
 NYIKON, moszkvai pátriárka
 ISTEN SZENT ANGYALA, női szerep
 ALEKSZEJ MIHAJLOVICS, minden oroszok cárja
 ISTEN

Történik Pusztózerje sarkvidéki büntetőtelep egyik földalatti tömlőcében, az 1670-es években.

A helyszín mindvégig a tömlőc, amelynek tetején a fagyott földrétegeket durván megmunkált szálfa tartják. Ezek alatt, rájuk merőlegesen, egy mestergerenda húzódik. Avvakum és Jepifanyij mindvégig ehhez a gerendához van hozzáláncolva. Láncuk elég hosszú ahhoz, hogy elérhessék a tömlőc egyetlen berendezési tárgyát, a testi szükség végzésére szolgáló vödört.

ELSŐ JELENET

Avvakum és Jepifanyij a gerendához láncolva.

AVVAKUM: Mióta sínylődünk ebben a földalatti tömlőcben?

JEPIFANYIJ: Ha te sem tudod, nagytiszteletű atyám, akkor én sem tudhatom. Talán tíz éve. De az is lehet, hogy tizenöt éve és három hónapja.

AVVAKUM: Igaz hitünk miatt.

JEPIFANYIJ: Hitünk igazsága miatt.

AVVAKUM: És mennyi földréteg van a fejünk fölött? Ne haragudj, hogy újra kérdezem. De már nem emlékszem rá.

JEPIFANYIJ: Ha te sem emlékszel, nagytiszteletű atyám, akkor nekem sem illik emlékezni. Két szazseny, három arsiny és kilenc ladony.

AVVAKUM: Ja, tényleg. Egyszer már mondtad. Vagy kétszer. Vagy háromszor is. Nem csoda. Tizenöt év alatt háromszor. Azok voltak a szép idők, amikor bejáratosak voltunk őfelsége, Alekszej Mihajlovics udvarába.

JEPIFANYIJ: Csak te voltál bejáratos, nagytiszteletű atyám. Én még a közelében sem jártam. Tudtam, hogy valahol van a cári udvar, de azt is tudtam, hogy messze van.

AVVAKUM: Hej, de szép asszony volt az a Marfa Nyikolajevna! Hogy nézett rám azzal a csillogó, ragyogó, fekete szemével! Mondtam is neki: „Cárné anyuskám, ne a test kísértéseire hallgass, hanem az üdvözülés útját keresgél!” Már ingadozott, már kis híján megtérítettem, de aztán Alekszej Mihajlovics bezáratta szegénykémet a vöröstéglás kerek toronyba.

JEIFANYIJ: Bizony ám, sok torony van székesfővárosunkban. Sokmindenkit be lehet zárni beléjük. Bezzeg abban a távoli Moszkvában nem a föld alatt tárolják sem az elítélteket, sem az el nem ítélteteket.

AVVAKUM: No és a cárkisasszony, Avdotya Alekszejevna! Már szépen ki volt fejlődve. Itt is, meg amott is. Nyíltan hangoztatta. Hogy meg kell őrizni hitünket régi formájában. De aztán Alekszej Mihajlovics lekevert neki két egyforma pofont. Azóta már ő is öregasszony. Szegénykém.

JEIFANYIJ: Bezzeg, amikor tizennyolc éves volt. Bárcsak ott lehettem volna!

AVVAKUM: Tudd meg, hogy nem nyúltam hozzá. Szűzi önmegtartóztatásban éltem. Viszont jöhetne már Petruska. Hozhatná a kenyereinket és a vizünket.

JEIFANYIJ: Egy lat kenyér. És egy bögre víz.

AVVAKUM: Továbbá kivihetné a vödört. Mert a vödör megtelt.

JEIFANYIJ: Kenyeret és vizet mindennap hoz. De a vödört csak péntekenként viszi ki.

AVVAKUM: Ma már péntek van?

JEIFANYIJ: Ha te sem tudod, nagytiszteletű atyám, akkor én honnan tudjam?

Petruska jön.

PETRUSKA: Ma már péntek van, de a vödört mégsem viszem ki. Itt a kenyerek. Zabáljatok. Itt a vizetek. Szűrcsöljetek.

AVVAKUM: Te is látod, hogy a vödör megtelt. Miért nem viszed ki?

PETRUSKA: Büntetésből, drága testvéreim. Néha meg kell, hogy büntesselek titeket. Máskülönben én sem tudnám, ti sem tudnátok, hogy miért is kell élve elrohadtok a föld alatt.

AVVAKUM: Mi tudjuk. Igaz hitünk miatt.

JEIFANYIJ: Isten gazdagon megjutalmaz minket szenvedéseinkért. A túlvilágon.

PETRUSKA: Nagy lehet az a jutalom, ha megéri nektek. Én annyi ideig is alig bírom ki idelent, amíg megfő egy tojás. Ti meg – nem is tudom, hány éve már – basszátok itt a rezet. Eszitek az orosz állam kenyereit. Isszátok az orosz állam ivóvizét. Most még csak hagyján. De amikor oda voltatok láncolva a falhoz! Aztán Nyikon pátriárka szólt, hogy vegyem le rólatok a láncot. Mert előzőleg szólt neki Alekszej Mihajlovics őfelsége, hogy szóljon nekem, vegyem le rólatok a láncot. Mert előzőleg Isten szent anyala szólt a cár őfelségének, hogy szóljon a pátriárka őkegyelmességének, hogy szóljon csekélységemnek, vegyem le rólatok a láncot. Aztán a pátriárka őkegyelmessége megparancsolta, hogy ezt a szép, rozsdás láncot mégis inkább rakjam vissza rátok. De most már ne a falhoz láncoljalak titeket, hanem a gerendához.

AVVAKUM: Mégis miért? Ezt is a cár parancsolta neki?

JEIFANYIJ: A cárnak pedig, Alekszej Mihajlovics őfelségének, Isten szent anyala parancsolta?

PETRUSKA: Fáj a szívem értetek, drága testvéreim. De néha muszáj, hogy megbüntesselek titeket. Máskülönben nem tudnám és nem érteném, mi keresnivalótok van ebben a bűzös földalatti lyukban. Viszont ha büntetést kell kapnotok, akkor nyilván bűnötök is van. És akkor már azt is tudom, hogy én miért tengetem hitvány életemet ezen a nyomorult földön. Vagy azt hiszitek, olyan jó dolog tömlőcfevigyázónak lenni a mai Oroszországban?

MÁSODIK JELENET

Avvakum és Jepifanyij a gerendához láncolva.

AVVAKUM: Aki szenved, annak igaza van.

JEPIFANYIJ: És aki nem szenved, annak nincs igaza?

AVVAKUM: Szerinted mindegy, hogy két ujjal vagy három ujjal veti a keresztet a hitbuzgó ember?

JEPIFANYIJ: Nekem Nyikon pátriárka azt mondta: csak egyszer vessek három ujjal keresztet, és rögtön szabadon enged. De én azt feleltem neki: mindenben úgy cselekszem, ahogy Istennek tetszik. És attól egy hajszálnyira sem térek el. Én két ujjal vetettem keresztet mindig is. Ahogy az apostolok.

AVVAKUM: A római pápa hívei pedig éppenséggel öt ujjal vetik az átkozott keresztjüket. Borzalom! Botrány! Bolondság!

JEPIFANYIJ: Élnek még a gyerekeid?

AVVAKUM: Tíz vagy tizenkét éve hallottam róluk utoljára. Azt viszont biztosan tudom, hogy a feleségem hat éve meghalt. Sorvadásban. De az is lehet, hogy vízbe fulladt.

Jön Avdotya Alekszejevna cárkisasszony.

AVDOTYA: Üdvözöllek, Avvakum! Jó hosszúra megnőtt a szakállad.

AVVAKUM: Te viszont, nagyságos cárkisasszony, szebb vagy, mint valaha.

AVDOTYA: A valóságban hatvanéves vagyok. Fehér a hajam, és ráncos a bőröm. De Isten szent anyala megengedte, hogy fél órára visszakapjam tizennyolc éves kori külsőmet. És te ki vagy, te lesoványodott és elgyötört bácsika?

AVVAKUM: Ó Jepifanyij szerzetes. Velem együtt sínylődik az igaz hitért.

AVDOTYA: Hűha. Olvastam rólad a szentek arcképcsarnokában. Azt állítja az életrajzod, hogy hangyák vannak a herezacskódban. Igaz ez?

JEPIFANYIJ: Isten szent anyala mérte rám ezt a megpróbáltatást. Azt mondta: ha az igaz hit nevében kibírom ezt a szavakba nem foglalható gyötrelmet, akkor már életemben ott a helyem a szentek között. És tessék. Te magad mondtad, hogy benne vagyok a szentek arcképcsarnokában. Jaj!

AVDOTYA: Mi fáj, szent Jepifanyij?

JEPIFANYIJ: A hangyák. Rágják a heréimet. Jaj!

AVDOTYA: És ahhoz mit szólnál, ha eltávolítanánk a hangyákat abból a testrészből? Ha valamilyen fortély vagy furfang révén előcsalogatnánk őket? Legalább látjuk, hogy vöröshangyák-e vagy fekete hangyák. Vagy esetleg fehér hangyák.

AVVAKUM: Te, vigyázz, Jepifanyij! Ezek nőtény ördögök. Ideig-óráig szép fiatal lányok alakját veszik fel, de valódi formájuk maga a fürtelem.

AVDOTYA: Ne törődj velem, Jepifanyij! Az irigység beszél belőlem.

Avdotyia letérdel Jepifanyij elé. Felláció.

JEPIFANYIJ *[nyögdécsel]*: Uramfia. Bozse moj. Csak úgy özönlének a hangyák.

AVDOTYA: Na látod.

JEPIFANYIJ: Jó, jó. De mit fog szólni hozzá Isten szent anyyala?

AVDOTYA: Földhöz veri a seggét örömeiben. Elvégre csoda történt. A hangyák eltávozásának csodaszámába menő, rendkívüli eseménye. Majd elintézem, hogy bekerüljön a szentek arcképcsarnokába. Azon belül a te hivatalos életrajzodba. De most alszom egy kicsit. Ha nem tiltod meg.

Avdonya Jepifanyij ölébe kuporodik. Jön Marfa Nyikolajevna cárné.

MARFA: Üdvözöllek, Avvakum! Jó hosszúra megnőtt a szakállad.

AVVAKUM: Mert még élek.

MARFA: Igazad van. A valóságban én már rég meghaltam. A Kreml falában porladnak földi maradványaim. De Isten szent anyyala megengedte, hogy fél órára visszakapjam harmincéves kori külsőmet.

AVVAKUM: Cárné anyuskám, ne a test kísértéseire hallgass, hanem az üdvözülés útját keresgél.

MARFA: Emlékszel még rá, milyen voltam harminc évesen? *[felhúzza a szoknyáját]* Ilyen.

AVVAKUM: Vedd figyelembe, hogy én sem vagyok már fiatal.

MARFA: Isten szent anyyala megengedi, hogy fél órára visszanyerd fiatalon tanúsított erődöt.

Látványos erekció.

AVVAKUM: Isten dicsőségére csoda történt!

MARFA *[felgyűrt szoknyával Avvakum ölébe ül]*: Adok neked pinát. Basszál. Erőteljesen. Sokáig. *[nyögdécsel]* Hű, de jó pasi voltál!

AVVAKUM: És ne vigyél minket kísértésbe, de szabadíts meg a gonosztól! *[elélvez]*

MARFA: Én most alszom egy kicsit. Feltéve, hogy nem tiltod meg.

Marfa ráborul Avvakumra. Jön Petruska.

PETRUSKA: Kutya meg a mája! Kiteszi az ember a lábát, és ti máris rongybabákkal szórakoztok? Nem tudjátok, hogy ebben a tömlőben szigorúan tilos a szabad emberekre jellemző polgári tárgyak használata? Kihasználjátok, hogy az ember iszik egy kis vodkát, és kialusssa a részegségét. Ti pedig az eretnek rajongó híveitekkel behozatjátok ezeket a rongybabákat!

Kilökdösi Avdotyát és Marfát.

AVVAKUM: Ti vagytok az eretnekek! Ti vagytok a rongybabák! Nyikon pátriárka rongybabái!

JEIFANYIJ: Csak azért is két ujjal vetjük a keresztet. Mint az apostolok. Valamint a négy evangélista. Máté, Márk, Lukács és János.

PETRUSKA: Büntetésből, drága testvéreim, ma sem viszem ki a vödrötöket.

HARMADIK JELENET

Avvakum és Jepifanyij a gerendához láncolva.

AVVAKUM: Odakint bizonyára van valamilyen évszak. Tavasz. Vagy ős. Mindig szokott lenni.

JEIFANYIJ: Itt, északon? A Jeges-tenger partján? Itt nem szoktak lenni évszakok.

AVVAKUM: Te láttad a Jeges-tengert? Mert nekem bekötötték a szememet, amikor idehoztak.

JEIFANYIJ: Láttam, de jég akkor éppen nem sok volt rajta. Attól még, hogy nincsenek évszakok, úgy emlékszem, meleg volt. Mintha mégiscsak lett volna valamiféle nyár.

AVVAKUM: Hej, azok a régi moszkvai nyári esték! Dalolt a csalogány. Sütött a hold. Hársfaillatot hozott a szellő. Én pedig a Kremlben füstölt sőregtokot falatoztam a cárral és a cári családdal. Alekszej Mihajlovics akkor még szeretett. Akkor még bízott bennem.

Azt mondta: én leszek a moszkvai pátriárka. De aztán felbukkant a semmiből Nyikon. Aki, úgymond, megreformálta az egyházat. És a szertartásokat. Hogy közelebb vigye hitünket a nyugati kereszténységhez. A római katolikus egyházhoz. Pfuj. De éppen ezzel tudott beférközni a cár kegyébe. És ő lett a moszkvai pátriárka. Én pedig itt sínylődöm a föld alatt két szazseny, három arsiny és tizenkét ladony mélységben.

JEIFANYIJ: Csak kilenc ladony. Ne túlozzuk szenvedéseinket, nagytiszteletű atyám.

Petruska jön.

PETRUSKA: Gyorsan, gyorsan. Ki kell vinnem a vödrötöket. És le kell oldanom a láncot a nyakatokról. Meg a kezeteikről.

AVVAKUM: Mi ütött beléd?

PETRUSKA *(a láncokkal bajlódik)*: Mindjárt itt lesz Nyikon pátriárka. Megüzenete, hogy közeledik. Szőnyegekkel díszített hajó viszi az Onyega hajjain. Lovak és burlákok vontatják a hajót, hogy minél gyorsabban haladjon. – Mégsem viszem ki a vödrötöket. Hadd lássa Nyikon pátriárka, hogy kaptok enni meg inni. Mert ha nem kapnátok, akkor nem tudnátok szarni és pisálni sem. Egyértelmű okfejtés, tiszta sor. Igaz-e?

AVVAKUM: Mit keres itt? Nyikon? A Jeges-tenger partján?

PETRUSKA: A Szoloveckij-kolostorban tesz látogatást. De előbb még ide is bekukkant. A mi szép kis földalatti tömlőcünkbe. Ki akar békülni veletek.

JEIFANYIJ: Abból nem eszik. Velünk nem lehet kibékülni. Majd ha seggbe rúgja ártalmas hitújításait, tőlünk pedig bocsánatot kér eddigi szenvedéseinkért, akkor minden bizonnyal megbocsátunk neki.

PETRUSKA: Fogtok ti még másképp is beszélni. A cár háborút indított az oszmán birodalom és a lengyel-litván államszövetség ellen. Úgyhogy szigorodnak a viszonyok. Itthon, Oroszországban is. A Jeges-tenger partvidékén különösen.

Nyikon jön.

NYIKON: Szóval itt sínylődnek a nyomorult szakadárok. *[Petruskához]* Te meg mit művelsz? Le akard szedni róluk a láncot? Hagyd csak rajtuk! Bőven megérdemelték. Egyet gondolok, és mindjárt levágatom a jobb kezüket is.

PETRUSKA *[Jepifanyijra mutat]*: Alázatosan jelentem, ennek itt, egyszer már...

NYIKON: Kuss. *[Avvakumhoz]* Ide hallgass, te átkozott istentagadó. Őfelségének, Alekszej Mihajlovics cárnak nagyszabású tervei vannak. Engem pedig felhatalmazott rá, hogy tudomásodra hozzam őket. Egyrészt meghódítja az egész világot. Először az orosz birodalomhoz csatolja a szomszédos területeket. Podóliát, Volhíniát, Halicsot, Lodomériát és a többit. Aztán majd meglátjuk, hogyan tovább. Másrészt elhatározta, hogy termővé teszi a Jeges-tenger partvidékét. *[körbemutat]* Itt majd búzatáblák hullámanak a szélben. Fügefák roskadoznak édes terhük alatt. No de mi kell ehhez, drága testvérem, Avvakum? Én is tudom, te is tudod: szorgalmas munkáskéz, több ezer. Vagyis? Vagyis. Engedelmes rabok, szigorú tömlőcfelvigyázók. Ezt az ősi orosz tájat, a Jeges-tenger partvidékét beépítjük szép, új börtönökkel. Gyilkosok, rablók, vérfertőzők, pénzhamisítók: mind-mind a Jeges-tenger partvidékének termővé tételén fognak munkálkodni. Vállvetve!

AVVAKUM: És erről miért kell tudnom? Ha létezik is ilyen terv, mi közöm hozzá?

NYIKON: Csak annyi közöd van, édes egy testvérem, hogy titeket is idehozunk. Mind egy szálig. Titeket, istentagadó, eretnek szakadárokat, akik nem hajlandók három ujjal vetni keresztet.

AVVAKUM: Rajtam nincs mit idehozni. Én már itt vagyok.

NYIKON: Elsőként a Szoloveckij-kolostort fogjuk börtönné vagy inkább afféle gyűjtőtáborrá átalakítani. Most beszélem meg a terveket a kolostor építőmesterével, Leonyidasz Epaminondovicssal. Titeket, istentagadó eretnek szakadárokat itt fogunk elhelyezni. Leonyidasz Epaminondovics azt írta egy cirkalmas betűkkel telerótt levélben, hogy a területen háromezer embert lehet összezsúfolni. De ha kell, akár tízezernek is helyet szorítunk.

AVVAKUM: Akkor legalább szabad levegőn raboskodom.

NYIKON: Ennél többről van szó, mindenkinél jobban szeretett fiam. Azt kívánom, és ezzel a cár is egyetért, hogy te legyél a Szoloveckij-gyűjtőtábor lelkigondozója. Na? Tátva marad a szád, igaz-e? Nagy megtiszteltetés. Magas rang. Hozzád méltó munka. Olyan ellátmányban részesülsz, mint egy magyar huszárcapitány. Vadonatúj csizma. Finom posztóruha. Jó meleg. És minden vasárnap káposztás disznóhúst ehetsz. Mit szólsz hozzá? Nem semmi!

AVVAKUM: De hát azt mondtad, hogy...

NYIKON: Ne szakíts félbe! Szabadon hirdetheted eretnek nézeteidet. Egész évben két ujjal vetheted a keresztet. Ahogy szoktátok. Eltemetheted a halottakat. Megkeresztelheted az újszülötteket.

AVVAKUM: Lesznek újszülöttek?

NYIKON: Elfelejtettem mondani, hogy kialakítunk egy női gyűjtőtábor is a közelben. Női szakadárok számára. De már megint a szavamba vágtál. A lényeg az, hogy évente egyszer, karácsonykor vagy húsvétkor megjelenik a Szoloveckij-gyűjtőtáborban egy megbízottam. Felmutatja cirkalmas betűkkel telerótt, viaszpecsétetes megbízólevelét.

Akkor te bezárlkózol vele egy félreeső szobába, és – egyszer egy évben, de az ő szeme láttára – három ujjal vetsz keresztet. Ő jegyzőkönyvet ír a háromujjas keresztvetésről, te pedig aláírod. Ennyi az egész. Egyfelől. Másfelől posztóruha, káposztás disznóhús, hétországgra szóló dicsőség.

JEPIFANYIJ: Ne hallgass a kísértő szóra, Avvakum! Ez egy gonosz ember, és a Gonosz beszél belőle!

NYIKON: Hát ez meg itt ki a bánatos nyavalya?

PETRUSKA: Alázatosan jelentem, ő Jepifanyij szerzetes. Avvakum híve és tisztelője. Egyszer, amikor makacs eretnkségeket beszélt, büntetésből kimetszették a szájából a nyelvét. De aztán lassacskán visszanoított a nyelve. És most ugyanúgy tud beszélni, mint azelőtt. Egy másik alkalommal, amikor makacs eretnkségeket írt, büntetésből levágták a jobb kezét. De aztán lassacskán visszanoított a jobb keze. Tetszik látni? Egy kicsit rövidebbek az ujjai, mint a bal kezén, de azért ugyanúgy tud írni, mint azelőtt.

NYIKON: Kibelezve ugye még nem volt? Akkor hát belezd ki! Ugyanúgy kell, mint a disznót. Csak ez állítólag ember. És ellentétben a disznóval, nem tud elszaladni. *[kést vesz elő a köpönyege alól, Petruska kezébe nyomja]* Na gyerünk. Egy-kettő. Mi lesz már?

PETRUSKA: Sajnálak, drága testvérem. Fáj a szívem érted. Na de hát mit csináljak? Parancsot kaptam, és azt végre kell hajtani.

Miután Petruska felhajtotta az inget Jepifanyij hasán, felnyit egy bőrszínű tasakot, amelyből élénksárga, piros és kék műanyag csövek buggyannak elő.

NYIKON: Tessék, Avvakum. Itt az elretentő példa. Gyönyörködj benne. Mit válaszolsz az ajánlatomra?

AVVAKUM: Azt, hogy megölhetsz. De három ujjal keresztet vetni sohasem fogok.

NYIKON: Ha te így, akkor én meg úgy. Tömlőcfelvigyázó, ide hallgass. Ezt is belezd ki. Mint a másikat.

PETRUSKA *[imádkozik]*: Uram, irgalmazz!

NYIKON: Ne most imádkozz! Majd utána.

PETRUSKA: Sajnálak, drága testvérem, de parancsot kaptam, és azt végre kell hajtani.

Avvakum hasán felnyit egy tasakot, amelyből az iméntiekhez hasonló műanyag csövek buggyannak elő.

PETRUSKA *[imádkozik]*: Uram, irgalmazz!

NYIKON: Látod, most már imádkozhatsz. Előbb esetleg mosd le a vért a késről és a kezetről. *[Avvakum holttestéhez]* Nesze neked, Avvakum. Ezt érted el a csökönységgeddel. Én most megyek. Hogy kolostorból gyűjtőtábor csináljak.

NEGYEDIK JELENET

Avvakum és Jepifanyij gerendához láncolva, kilógó belekkel, félrebillent fejjel, élettelenül. Jön Isten szent angyala.

ANGYAL: Ne csüggedjetek, Isten állhatatos hívei. Engem Isten küldött, és azért vagyok itt, hogy segítsek rajtatok. *[szemügyre veszi a két vértanút, először együtt a kettőt, aztán*

külön-külön) Isten azt üzeni általam, hogy ne riasszanak meg titeket a szenvedések. *(egymáshoz méregeti a kilógó beleket)* Mert Isten egy pillanatig sem fordít hátat azoknak, akik szenvednek érte. Az ártatlanul szenvedőnek jusson eszébe, hogy a legszörnyűbb szenvedések is annak a fejére hullanak vissza, aki cselekszi őket. Azt pedig, aki elszenvedti őket, gazdagon megjutalmazza Isten. Aki hite bátor megvallása miatt kínokat áll ki, annak gyötrelmei gyönyörre változnak a halál után.

Avvakum megmoccan. Az angyal odalép hozzá, visszagyömöszöli a beleket a bőrszínű tasakba, és behúzza a cipzárat.

AVVAKUM *(még mindig élettelen, de már megszólal)*: Ó, jajj! Halál! Sírás! Iszony! Szörnyetegek! Borzalom! Förtelem! Kén! Kín! Tűz! Bűz! Gőz! Vörösen izzó kígyók! Maróan ragadós békák! Ördögi kísértetek! Dermesztő fagy!

ANGYAL: Hagyd abba, Avvakum. Te a pokolról beszélsz. De a te osztályrészed a mennyország. Az pedig olyan szép, hogy emberi szavakkal el sem mondható.

JEPIFANYIJ *(mocorog)*: Höbröbröbröbrő.

ANGYAL: Ezt most azért mondd, Jepifanyij, mert azt hiszed, hogy be vagy börtönözve. És azt hiszed, hogy igaz hitedért kétszeresen is megérdemelnéd a szabadságot. Jusson azonban eszedbe, hogy már születésed előtt is rab voltál. Anyád szűk teste volt a börtönöd. Amikor pedig világra jöttél, tapasztalnod kellett, hogy az egész világ egy nagy börtön. Az angol király be van zárva szűk szigetében. A szerzetes be van zárva szűk cellájában. A kereskedő be van zárva szűk raktáros boltjában. A bojár be van zárva szűk hintójában. A tudós be van zárva szűk dolgozószobájában. A tengerész be van zárva szűk hajójában. És mi lesz veled, ha meghalsz? Akkor majd a szűk sírgödörben leszel bezárva.

Odalép Jepifanyijhoz. Visszagymöszöli a beleket a bőrszínű tasakba, és behúzza a cipzárat.

JEPIFANYIJ *(még élettelen, de már beszél)*: Mi az, hogy szabadság? Ilyesmi nem is létezik. Félelmeim és reményeim egy életen át fogva tartanak. Majd ha minden iránt közömbös leszek, akkor leszek szabad.

ANGYAL: Írd meg az életed sorát, Avvakum. Te is írd meg az életed sorát, Jepifanyij. Isten dicsőségére és minden hitbuzgó keresztény okulására. Adok nektek papírost. És tintát. És libatollat.

Angyal el.

AVVAKUM *(magához tér)*: Csoda történt! Azt álmodtam, hogy Isten szent anyala megparancsolta: vesseм papírra életem történetét. És tessék: bal kezemben papíros, jobb kezemben toll, méghozzá gondosan kihegyezve. Előttem a földöm egy kis bődönben koromból készült barna tinta.

JEPIFANYIJ: Álomban Isten szent anyala megjelent előttem is. És nekem is megparancsolta, hogy írjam meg összegyűjtött szenvedéseimet. Vagyis az életemet.

Petruska jön.

PETRUSKA: Micsoda dolog ez? Ki engedélyezte, hogy papírt és írószert tartások magatoknál?

AVVAKUM: Isten szent angyala. Tudd meg, hogy mindezt ő bocsátotta rendelkezésünkre.

JEIFANYIJ: Mégpedig álmunkban.

PETRUSKA: Az engem nem érdekel. Majd ha Nyikon pátriárka engedélyezi, akkor írhattok. Addig nem.

ÖTÖDIK JELENET

Avvakum és Jepifanyij továbbra is odaláncolva a gerendához. Jön Petruska. Egy drótkéfével tisztogatja Avvakum és Jepifanyij láncait.

PETRUSKA: Mire jó ez a fene nagy hőzöngés? Hőbörgés? Háborgás? Mit akartok elérni?

AVVAKUM: Azt akarom elérni, hogy minden orosz alattvaló két ujjal vessen keresztet.

Ne pedig három ujjal. És végképp ne öt ujjal. Aminek még a gondolatától is rosszul vagyok.

JEIFANYIJ: Én pedig azt akarom elérni, hogy Nyikon pátriárka legyen az, aki élve elrothad a föld alatt. Két szazseny, három arsiny és kilenc ladony örökké fagyos föld alatt. Én pedig, Jepifanyij szerzetes, az Úristen legkisebbik szolgája lovak és burlákok vontatta hajón suhanjak az Onyega jégtáblái között. És a hajó legyen feldíszítve pompás szőnyegekkel!

PETRUSKA: De mégis – azért kérdezem, mert képtelen vagyok felfogni csekély eszemmel – mitől más az, amiben hisztek? Miben különbözik Nyikon pátriárka és Alekszej Mihajlovics cár hitétől?

JEIFANYIJ: Abban különbözik, te oktondi, hogy mi két ujjal vetjük a keresztet, nem pedig három ujjal. A harmadik ujj maga az ördög.

AVVAKUM: A mi hitünk abban különbözik másokétól, hogy Isten szent angyala minket pártfogol. Nem pedig másokat.

JEIFANYIJ: Nekem tizenhat évvel ezelőtt, február huszonkettedikén kimetszették a számból a nyelvemet. De Isten szent angyalának jóvoltából visszanyertem. A mostani új nyelvem tompább és vékonyabb a réginél. De tudok vele beszélni. És érzem az ízeket. A poshadt víz és a penészes kenyér ízét.

AVVAKUM: A cár jó ember. Csak az a baj, hogy hagyja magát becsapni. Nyikon és bandája félrevezette szegény Alekszej Mihajlovicsot.

JEIFANYIJ: Tizenhárom és fél évvel ezelőtt, november kilencedikén egy hentesbárdal lecsapták a jobb kezemet. De Isten szent angyalának jóvoltából az is visszanyertem. Még az ujjak is előbújtak a tenyér végén. Rövidebbek és vékonyabbak a régi ujjaimnál. De tudok fogni velük. És tudok tapintani. Megfoghatom a vödröt. Hogy fel ne boruljon. És tapinthatom a tömlőc falát. Hogy mennyire csonttá van fagyva.

AVVAKUM: Ha csupán annyi ideig beszélhetnék Alekszej Mihajlovicssal, ameddig megfő egy tojás, meg tudnám győzni hitünk igaz voltáról.

PETRUSKA: Ez a kívánságod hamarabb teljesül, mint gondoltad volna. Őfelsége, minden oroszok cárja megüzente egy cirkalmas betűkkel telerótt levélben, hogy

idelátogat Pusztózerjébe. A mi szép kis földalatti tömlöcünkbe. Azt is írta, hogy nem akar látni rozsdás láncokat. Úgyhogy sietve letisztogattam a láncaitokról a rozsdát. Úgy fénylenek most már azok a láncok, mint a Salamon király rézpalackja!

Cár jön.

CÁR: Hát itt sínylődtök a föld alatt, galambocskáim? Itt kell élve elrohadtok? Jaj, de nagy kár értetek! Téged, Avvakum, régtől fogva ismerlek. Te meg csakis Jepifanyij lehetsz, a szerzetes. Vagy tévedek?

PETRUSKA: Alázatosan jelentem, egy cár sohasem téved.

CÁR: Jaj, galambocskáim! Ha tudnátok, milyen magányos vagyok. És mennyire gondterhelt. Átmatlanul forgolódom, hánykolódom a pehelytollas ágyban. Még a legszebb tatár és burját rabszolgálmányok sem tudnak felvidítani. Büntudat és lelkifurdalás gyötör. Az egyik gonosztevőt máglyán kell élve megégetni. A másikat karóba húzni. A harmadikat kerékbe törni. Tudjátok, hogyan zajlik a kerékbetörés? Na, majd én elmondom nektek. A hóhér két marokra fog egy jó nehéz kovácspörölyt. Azzal összezúzza a mi kis elítéltünk lábszárcsontját. Amelyet a segédei előzőleg odaszorítottak egy tuskóra. Aztán a combcsontját. Aztán az alsó és felső karját. Aztán eltöri a bordáit. Aztán az illetőnek a lötyögős végtagjait szépen passzentosan bedugdossa egy jó nagy kerékbe. A küllők közé. Aztán a kereket és rajta az illetőt, aki még javában él, felrakja egy póznára vagy cölöpre. Persze nem egyedül kell azt a nehéz terhet emelnie, hanem két-három bivalyerős hóhérsegéd a vállára veszi a súly nagyobb részét... És a mi kis elítéltünk még jó ideig éledgél a pózna vagy cölöp tetején, miközben a varjak csipkedik. Na de nekem! Nekem végig ott kell tátanom a számat. Mert ha nem vagyok ott, előfordulhat, hogy becsap a hóhér. Pénzt ad neki az illető. Vagy könyörög, hogy essen meg rajta a szíve. És akkor a hóhér még a nagy csonttörés előtt agyonszúrja. És akkor az illetőnek egy pillanat alatt vége van. Semmi kínhalál, semmi szenvedés. *(sírva fakad)* Senkiben sem lehet megbihihihizni...

AVVAKUM: Együtt érzek veled, felséges urunk, Alekszej Mihajlovics. De azt azért nem tudom felfogni gyarló értelmemmel, hogy miért látogattál közénk. Hogy miért kell beszívnod a színültig telt vödör kipárolgásait.

JEPIFANYIJ: Nem akarunk panaszkodni vagy vádaskodni. Távol álljon tőlünk. De a szabályzat szerint Petruskának – ennek itt – minden áldott pénteken ki kellene vinnie a vödúrunket. És ezt enyhén szólva nem mindig cselekszi meg.

CÁR: És akkor még itt vannak a birodalomépítés emésztő gondolatai. Én rendkívül békeszerető uralgó vagyok. Elfoglaltam Szibériát. Leigáztam Észak-Mandzsúriát. Az én Oroszországom a békeség birodalma. Soha véget nem érő békeharcot vívok. Birodalmamhoz csatoltam a krími tatár kánságot. Fennhatóságomat kiterjesztettem Örményországra és Abházföldre. Van-e róla sejtelmek, milyen veszélyes ezt a sok területet ráncba szedni? Letörni az ellenállást? Leverni a felkeléseket? Bevezetni az iskolákban az orosz nyelvű tanítást? Hát arról van-e tudomásotok, milyen sok pénzembe kerülnek az elesett katonák hozzátartozói? Az a sok özvegyasszony és árvagyerek? Mert hát nemcsak a mi harcosaink irtják az ellenséget. Ők is gyilkolják a mieinket. Mondom is a fiúknak, amikor küldöm őket a háborúba: „Úgy lőjtek,

gyerekek – már akár puskával, akár számszeríjjal –, hogy a tatárok anyukája sírjon, ne a tiétek!” És azt hiszitek, hálásak nektek? Hát nem! Egy hangyányi hála nem sok, annyival sem találkoztam az évtizedek során. *(sírva fakad)* Ideig-óráig végrehajtják a parancsaimat, de közben gyűhühühühülölnek...

AVVAKUM: Bocsáss meg gyenge felfogóképességemért, Alekszej Mihajlovics, de még mindig nem értem, hogy miért látogattál közénk.

JEIFANYIJ: Ebbe a bűzös földalatti kotorékba.

CÁR: Ja, tényleg. Hogy miért. Hát persze. Most volt szó a krími tatárokról. Uralmam alá hajtottam őket. A félszigetükkel együtt.

AVVAKUM: Szívből gratulálok, Alekszej Mihajlovics.

JEIFANYIJ: Én is!

PETRUSKA: Én is!

CÁR: Becsületes tatárok, jószívű tatárok. Csak egy gond van velük. Mégpedig az, hogy a mohamedán vallás hívei. Keresztény hitre kell téríteni őket. Erre a feladatra pedig téged szemeltelek ki, hűséges alattvalóm, Avvakum. Olyan állhatatos, áldozatkész, álnokság nélküli férfiú kell ide, mint amilyen te vagy. Te fogod végrehajtani a Nagy Orosz Birodalmi Tatármissziót.

AVVAKUM: De hát éppen a hitünk miatt vagyunk ideláncolva. Ehhez a gerendához.

CÁR: Nem bánom, viheted a barátodat is. Legalább ketten lesztek. Mint Cirill és Method. Neked olyan ellátmányod lesz, mint egy magyar huszárkapitánynak. Neked meg, mint... mint... mint a szamojédok törzsfőnökének. Posztóruha. Csizma. Káposztás hús hetente háromszor. És nem fogtok többé fagyoskodni. A krími tatároknál télen is meleg van.

AVVAKUM: Te egy áldott jó ember vagy, Alekszej Mihajlovics. Kár, hogy hagyod magadat félrevezetni Nyikon pátriárkától és bandájától.

CÁR: Ja, persze. Értem én, hogy mire gondolsz. A keresztvetésre. Tudd meg, Avvakum, galambocskám, hogy én végtelenül türelmes ember vagyok. Főleg vallási kérdésekben. Mondhatod a krími tatároknak a cár nevében, hogy lehet keresztet vetni három ujjal. Vagy két ujjal. Vagy akár öt ujjal is. A lényeg az, hogy kereszt legyen.

AVVAKUM: Nem hiszek a fülemnek. Felséges uram, atyuskám, Alekszej Mihajlovics! Neked az mindegy, hogy a krími tatárjaid két ujjal vetik a keresztet vagy három ujjal?

JEIFANYIJ: Vagy esetleg öt ujjal? Pfu!

CÁR: De hát nem a vallási türelem nevében szenvedsz, Avvakum? Nem azt kívánod, hogy elfogadjuk egymás nézeteit és mégoly különösnek rémlő szokásait?

AVVAKUM: Megengedjem, hogy a krími tatárok három ujjal vessenek keresztet?

JEIFANYIJ: Vagy pláne öt ujjal? Soha!

AVVAKUM: Inkább élve elrohadok a föld alatt!

CÁR: Nem vagy hajlandó vallási türelmet gyakorolni?

AVVAKUM: Nem én!

JEIFANYIJ: Én sem! Én sem!

CÁR: Megtagadod az uralkodó parancsát?

AVVAKUM: Meg én!

JEIFANYIJ: Én is! Én is!

CÁR *(kést húz elő, átadja Petruskának)*: Hát akkor belezd ki!

PETRUSKA: Melyiket?

CÁR: Legyünk igazságosak. Mind a kettőt.

PETRUSKA: Sajnálak titeket, drága testvéreim. Fáj a szívem mindkettőtökért.

CÁR: Na gyerünk! Mi lesz már?

PETRUSKA: Na de hát mit csináljak? Parancsot kaptam, és azt végre kell hajtani.

Petruska Avvakum és Jepifanyij hasán felnyitja a 3. jelenetben látott tasakokat, amelyekből kibuggyannak a színes műanyag csövek.

CÁR: Rosszul bírom a szenvedés látványát. Mégis muszáj végignézni. Ismerem a tömlőcelfelvigyázók fajtáját. Kiteszem a lábamat, és mindjárt megesik rajtuk a szíve.

PETRUSKA: Uram, irgalmazz!

CÁR: Én simogatni szeretném az emberek fejét. Csakhogy az emberek fejét ütni kell. Most megyek, és megtámadom Kítájországot. Leigázom az ujjur törzseket. Legyőzhetetlen hadihajóimat elindítom Japán felé.

HATODIK JELENET

Avvakum és Jepifanyij gerendához láncolva, kilógó belekkel, félrebillent fejjel, élettelenül. Jön Isten szent angyala.

ANGYAL: Ne csüggedjete, Isten állhatatos hívei. Engem Isten küldött, és azért vagyok itt, hogy segítek rajtatok. Mert Isten egy pillanatil sem fordít hátat azoknak, akik szenvednek érte.

Visszagyömöszöli a tasakokba a beleket. Avvakum és Jepifanyij mocorog.

AVVAKUM: Hú, de mélyen aludtam.

JEPIFANYIJ: Azt álmodtam, hogy kilógnak a beleim.

ANGYAL: És most mit látsz, Avvakum?

AVVAKUM: Látok egy temetőt, ahová Moszkva lakóit temették, még a nagy pestisjárvány előtt. Az egyik sírhanton megmozdul a föld. A másikon is. Az összes többin is. Özönlenek a csontok a föld alól. Koponyák, állkapocccsal vagy nélküle. Bordák. Csigolyák. Lábszárcsontok. Sípcsontok. Szárkapocccsontok. Combcsontok. Medencecsontok. Alsó és felső karcsontok. Orsócsontok. Singcsontok. Csonthalom. Csontpiramis.

ANGYAL: És te mit látsz, Jepifanyij?

JEPIFANYIJ: Látok egy temetőt, ahová Moszkva lakóit temették, amikor dühöngött a nagy pestisjárvány. Előbújnak a tömegsírba az egymásra hajigált pestises hullák. Még javában tart feloszlásuk és felbomlásuk. Emitt a bélsár kitüremkedik, ahol kukacok ki-bemásznak a lyukakon. Amott sípolva törnek elő a rothadás gázai. Nicsak, az egyik test kidurran, mint a disznóhólyag. Az egykor alabástromfehér bőr most békanyálzöld. A hajdan korallpiros ajkak most kígyókék penésszel vannak borítva.

ANGYAL: Nem jól és nem tisztán látjátok, amit látni véltek. Isten dicsőségét kellene látnotok. És az olyan gyönyörű, hogy emberi szavakkal el sem mondható.

AVVAKUM: Most meg azt látom, hogy a csontok ide-oda ugrálnak. És egymáshoz illeszkednek. Ízületek és porcok tartják őket össze.

JEPIFANYIJ: Én pedig azt látom, hogy a félig elrothadt hús kipirosodik és kitisztul. Az erekben lüktet a vér. A fejbőrön kinő a haj.

AVVAKUM: Visszaépülnek a csontokra az izmok.

JEPIFANYIJ: Sértetlen és hibátlan bőr vonja be a testeket.

ANGYAL: Na ugye. Ez már közelebb áll Isten dicsőségéhez.

AVVAKUM: Épkézláb emberek. Köztük gyerekek is. Megmozdulnak, feltápászkodnak, körülnéznek.

JEPIFANYIJ: Elindulnak előre. Ott középen áll valaki. Fekete csizma, sötét ruha. Mindenki más anyaszült meztelen.

AVVAKUM: Így szól a sötét ruhás, fekete csizmás valaki: „Te jobbra mész. Te balra mész.”

JEPIFANYIJ: Én is hallom. „Te balra mész. Te balra mész. Te balra mész.”

ANGYAL: Ugye tudjátok, hogy ez mit jelent?

AVVAKUM: Hát persze. Jobbra van a mennyország. Akit a sötét ruhás valaki jobb oldalra küld, az üdvözü.

JEPIFANYIJ: És balra van a pokol. Már látom is a füstjét. Egy magas kéményből csak úgy dől a sűrű, fekete füst.

ANGYAL: Ne féljete! Isten titeket is jobbra fog állítani. De előbb meg kell írnotok az életrajzotokat. Addig nem halhattok meg.

Angyal el.

AVVAKUM *(megrázkodik)*: Csoda történt! Láttam a feltámadást és az utolsó ítéletet.

JEPIFANYIJ *(csörgeti a láncát)*: Csoda történt! Láttam Isten dicsőségét. Fekete füst volt, és egy magas kéményből gomolygott.

Petruska jön.

PETRUSKA: Csoda történt! Visszanőt a beletek.

AVVAKUM: Az már a múltkor is visszanőt.

PETRUSKA: Pedig a múltkor sem végeztem fél munkát. Csodálkoztam is, hogy eszitek a kenyeret, és isszátok a vizet. Mintha mi sem történt volna. Micsoda csoda! Világraszóló csoda! Istennel szemben senkinek sincs igaza, de már látom, hogy az emberekkel szemben nektek van igazatok. Mostantól én is két ujjal vetem a keresztet. És hajlandó vagyok elszenvedni érte bármilyen súlyos büntetést.

AVVAKUM: Minden eddigi csoda közül ez a legnagyobb.

PETRUSKA: Visszaadom nektek a tintát, a tollat és a papírost. Mostantól azt írnotok, amit akartok. Megírhatjátok az életrajzotokat is. Maradjon tanúságtétel utánatok.

JEPIFANYIJ: Addig nem halhatunk meg, amíg az életünket meg nem írjuk.

PETRUSKA: Még a láncaitokat is leoldozom. Annyira szeretlek titeket. Na jó, azt azért mégsem. Az már túlzás volna. Valamiből nekem is tudnom kell, hogy én őrizlek-e titeket, vagy ti őriztek engem. Viszont a vödöröket kiviszem.

HETEDIK JELENET

Avvakum és Jepifanyij gerendához láncolva ülnek. Az előző jelenet óta nagyon megöregedtek.

AVVAKUM: Előbb-utóbb úgyis át vesszük a hatalmat. Az idő nekünk dolgozik.

JEPIFANYIJ: Isten megjutalmaz minket halálunk után.

AVVAKUM: Petruska minden áldott pénteken kiviszi a vödrünket. Saját jószántából. Nem kell kérlelnünk.

JEPIFANYIJ: És két ujjal vet keresztet. Igaz, hogy ezt csak mi ketten látjuk. Valamint az Isten. És az ő szent angyala.

AVVAKUM: Akkor már négyen vagyunk. Sőt, Petruskával együtt már öten.

JEPIFANYIJ: Petruska mondta a múltkor, hogy őfelsége Alekszej Mihajlovics újabb hódító háborút indított. Szárazföldön, tengeren és levegőben.

AVVAKUM: Odakint mindig van valamilyen évszak. És mindig van valamilyen háború. Odakint. Mindaddig, amíg át nem vesszük a hatalmat. És amíg rá nem bírjuk az orosz népet, hogy két ujjal vessék a keresztet. Mint az apáik.

Petruska jön.

PETRUSKA: Gyorsan, gyorsan. Rendet és tisztaságot kell csinálni. Ragyogjanak azok a láncok, mint a Salamon király rézpalackja.

AVVAKUM: Mi történt?

JEPIFANYIJ: Még nem történt semmi, nagytiszteletű atyám. De bizonyára történni fog. Előre látom.

PETRUSKA *[kapkod]*: Hát nem fogjátok fel gyarló elmétekkel? Mindjárt itt lesz az Isten! Megüzente cirkalmas betűkkel telerótt levelében, hogy idelátogat. Valami fontosat akar mondani nektek. De az is lehet, hogy megszabadít a fogságból titeket. Sőt, még az sincs kizárva, hogy tüzes szekéren felvisz a mennyországba. Mindhármunkat. Mint Illés prófétát a Bibliában. Ott fogunk ülni. Te a jobb kezénél, te a bal kezénél, én a lábainál. És akkor látni fogjuk Isten dicsőségét.

Isten jön.

ISTEN: Én vagyok Isten, és azt állítom, hogy Isten halott.

PETRUSKA: Ez borzalom!

JEPIFANYIJ: Ez botrány!

AVVAKUM: Ez bolondság!

ISTEN: Én vagyok Isten, és azt állítom, hogy Isten megteremtette a világot, majd pedig megunta és magára hagyta.

AVVAKUM: Ha Isten halott, akkor ki ölte meg?

JEPIFANYIJ: Biztosan a zsidók. Már megint.

PETRUSKA: Jaj, jaj, jaj! Micsoda gyász! Micsoda veszteség! Bosszuljuk meg Isten halálát! Büntessük meg Isten gyilkosait!

ISTEN: Én vagyok Isten, és azt állítom, hogy Isten se nem mindenható, se nem végtelenül

jó, hanem korlátolt hatalmú és rosszakaratú. Azonkívül nem léteznek. Nincs, és nem is volt. Én vagyok Isten, és azt állítom, hogy Isten kiissza a tengert. Isten letörli az égről a horizontot. Isten eloldozza a földet a naptól. Én vagyok Isten, és azt állítom, hogy ki kell belezni. Mind a kettőt!

Isten kést ad Petruska kezébe.

PETRUSKA: Essen meg rajtuk a szíved!

ISTEN: Ha nincs Isten, akkor szíve sincs. Belezd ki. Mind a kettőt!

PETRUSKA: Sajnálak titeket, drága testvéreim. Fáj a szívem mindkettőtökért.

ISTEN: Na gyere! Mi lesz már?

PETRUSKA: Na de hát mit csináljak? Parancsot kaptam, és azt végre kell hajtani.

Megismétlődik a 3. és az 5. jelenetben látott közjáték a tasakokkal és a színes műanyag csövekkel.

ISTEN: Most megyek, és teremtek egy újabb világot, hogy egyszer majd azt is magára hagyjam.

Isten el.

PETRUSKA: Én pedig felakasztom magamat, mint Júdás apostol a Bibliában.

Kihúzza nadrágjából a gatyamadzagot, és a nyakába hurkolja.

NYOLCADIK JELENET

Avvakum és Jepifanyij gerendához láncolva ülnek, félrebillent fejjel, élettelenül. Színes műanyag csöveik lelógnak a földig. Petruska holtteste az előző jelenetben látott gatyamadzagon lóg a gerendáról. Jön Isten szent anyala.

ANGYAL: Nem tudok segíteni többé. Őszintén sajnálom. Ha nincs Isten, akkor Isten szent anyala sincs. *(elindul kifelé, visszafordul)* Két csepp életvize még van a butéliámban. Azt rátok hintem. Hogy még éldegéljetez egy kevés ideig. *(egy kis palackot vesz elő, tartalmát Avvakum és Jepifanyij fejére önti)* Annak a harmadik szerencsétlennek ott fent már nem jut belőle. Most megyek, és jelentkezem szolgálattételre a pokolban. Elvégre valahová mindenkinek tartoznia kell.

Angyal el.

AVVAKUM *(rángatózik)*: Milyen különös érzés. Nem tudom eldönteni, hogy létező személy vagyok-e még.

JEPIFANYIJ *(vonaglik)*: Ez csakis próbatétel lehet. Isten csak azért mondhatta, hogy ő nem létezik, mert próbára teszi a hitünket.

AVVAKUM: Ha nincs Isten, akkor Avvakum protopópa sincs.

JEPIFANYIJ: Jön Isten szent angyala, és megvigasztal minket.

AVVAKUM: Isten szent angyala nem jön és nem vigasztal. Ha nincs Isten, akkor Isten szent angyala sincs.

JEPIFANYIJ: Akkor legalább vigasztaljon meg minket Petruska. Hiszen tömlőcfevigyázó akkor is van, ha Isten szent angyala talán tényleg nincs már.

AVVAKUM: Nézz csak fel. Arrafelé. Ott lóg a te legkedvesebb tömlőcfevigyázód. Ha ez neked vigasztalás.

JEPIFANYIJ: Csakugyan végképp magunkra maradtunk, nagytiszteletű atyám? Ha így áll a dolog, akkor csak mi ketten lehetünk egymás vigasztalói.

AVVAKUM: Igazad van. Vigasztaljuk meg egymást. Vigasztaljuk meg önmagunkat. *(szaval)*

Vigasztalás ez a mondat,

Vigasztalás ez a vers,

Bár a kéz láncot vontat,

Bár a szív néha nyers.

JEPIFANYIJ *(szaval)*:

Akik megírnak, ezáltal meg is ölnek.

A látvány a szavakig nyúlik.

A szemtanúk ennek örülnek.

Ez rajtunk aligha múlik.

EGYÜTT *(szavalnak)*:

Mert mi vagyunk a széteső részek,

És ez nagy büszkeség.

Alattunk a föld vértől részeg,

Fölköztünk üszkös ég.

